

ANTONI M. ALCOVER I SUREDA
SEMBLANÇA BIOGRÀFICA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

ANTONI M. ALCOVER I SUREDA

SEMBLANÇA BIOGRÀFICA

Conferència pronunciada davant el Ple per

JOAN VENY I CLAR

el dia 30 de març de 1998

BARCELONA

2000

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Veny i Clar, Joan

Antoni M. Alcover i Sureda, semblança biogràfica

ISBN 84-7283-508-1

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica II. Títol

1. Alcover, Antoni M. 2.

929Alcover, Antoni M.

© Joan Veny i Clar

© 2000, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47, 08001 Barcelona

Primera edició: maig de 2000

Tiratge: 500 exemplars

Compost per Víctor Igual, SL

Carrer de Còrsega, 237, baixos. 08036 Barcelona

Imprès a Altés, SL

Carrer de Cobalt, 160. 08907 L'Hospitalet de Llobregat

ISBN: 84-7283-508-1

Dipòsit Legal: B. 24627-2000

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Les Balears han donat en aquests dos segles figures de gran relleu en el camp de la filologia. Antoni M. Alcover, que nasqué el 2 de febrer de 1862 i morí el 8 de gener de 1932, hi ocupa un lloc destacat, tot brillant amb llum pròpia. Una personalitat polivalent, atractiva, singular, a voltes desconcertant, peça decisiva en el desenvolupament de la nostra cultura i en especial en l'estudi, la defensa i la valoració de la nostra llengua al llarg de la present centúria. Rondallaire, arquitecte, escriptor, filòleg, jerarca de la diòcesi mallorquina, historiador, promotor cultural, amador abrandat de la llengua i el seu més gran difusor i apologista. Al llarg d'aquesta semblança, abordaré aquestes facetes relacionades amb la llengua.¹

Primerament voldria subratllar la seva producció com a folklorista. Alcover és autor d'un dels grans aplecs de rondalles projectat dins el folklore mundial, traduït a l'anglès, l'alemany, el francès. Per Grimalt, «una obra magistral de la narrativa de tots els temps»; per J. M. Llompart, «una prosa que és gairebé un miracle que mai no es repetirà». A diferència de l'espontaneïtat de les rondalles recollides per l'arxiduc, les d'Alcover es basen en diverses versions que, passades pel seu prisma estilístic, són objecte de recreació molt particular, esponjades amb el seu llenguatge característic, únic, pintoresc, vivaç, acolorit, tributari de les formes i dels continguts assimilats en la seva infància i adolescència transcorregudes a la possessió de Santa Cirga (Manacor), on havia nascut el 1862. Les recull «per salvar-les del naufragi» davant l'ultratge de l'oblit. Les històries de la literatura catalana, com ha notat Grimalt, no es fan pràcticament ressò d'aquesta magna obra, que abraça vint-i-quatre volums, a

1. Aquest text ha estat millorat gràcies a la lectura que n'han fet els bons amics Joan Bastardas i Parera i Josep Massot i Muntaner.

l'inrevés del que han fet els milers de lectors que s'hi han abocat i han fruit amb les històries i facècies d'en Joanet de l'Onso, n'Elienoreta o en Pere de sa Favera. Si comptem totes les edicions, han sortit de la impremta vora el mig milió d'exemplars de tots els volums, xifra que ilustra un fet molt positiu: les *Rondaies d'en Jordi des Recó* —aquest era el seu pseudònim— han estat —i encara són— l'únic contacte que han tingut amb la llengua escrita pròpia els mallorquins i balears, que s'han sentit identificats amb la varietat mallorquina saborosa, agresta, enjogassada, alegre, que campa en aquests inigualables productes alcoverians. Ara bé, des del punt de vista dialectològic, atès que les rondalles foren aplegades de boca d'informadors procedents de tota la geografia de l'illa, no s'ha de considerar que corresponguin lingüísticament al parlar manacorí, com han interpretat alguns dialectòlegs.

Aquesta vena d'escriptor li venia de jove. Estudiant al Seminari de Palma, enviava setmanalment cartes rimades al seu oncle Pere Josep (que després fou soci del Congrés de la Llengua), on s'endevinava la gràcia expressiva del rondallaire i escriptor. Contemporàniament a la seva activitat de folklorista, i també de polemista, com veurem, Alcover treballa en les *Contarelles* (publicades el 1885), on mostra els seus dots de narrador —no tan alts com els de rondallaire— del món rural i de la seva gent, que tan bé coneixia, dots un xic mediatitzats per la fallera moralitzadora que l'anima constantment.

Aquestes qualitats d'escriptor van arrengrerar aviat la seva ploma al servei de certs ideals i va brillar aviat com a polemista ardorós, com un vertader «home de combat», com el titllà el seu continuador Francesc de B. Moll. I així la seva artilleria va obrir foc en forma de *ventim*, *mormes*, *betcollades*, *cebaiols*, *closcades*, *mansiules* i tots els sinònims que vulgueu contra els «mestissos», liberals conservadors, i a favor dels integristes seguidors de Sardà i Salvany, contra els anticlericals i en defensa de la Inquisició, contra els demolidors de monuments històrics, contra l'espectacle deplorable dels toros, contra Gabriel Alomar, que havia parlat malament del rei En Jaume, en una primera fase, contra els anticatalanistes, etc.; i, en el camp de la llengua, contra Menéndez Pidal, arran d'un article seu sobre el bilingüisme a Catalunya (1902) —una peça de més de tres-centes pàgines en la preparació de la qual invertí vuit mesos— o contra Josep Nebot, que defensava el valencià com a llengua diferenciada del català. Si hagués viscut en el nostre temps, el canonge mallorquí hauria tingut moltes ocasions d'esmolat la seva ploma i protegir-la de les agressions externes i internes contra la nostra llengua i els seus parlants. És de doldre, tanmateix, que arran de certes discrepàncies lingüístiques i personals (1916), aguditzades amb el trencament amb l'Institut el 1917, llancés atacs forassenyats i sovint sense fonament als que ell anomenava *instituters*, *superhombres*, *revetlers*, *capverjos*, *Secció anti-Filològica*, etc., especialment —i injustament— adreçats a Pompeu Fabra; els retreia que haguessin vertebrat l'ortografia i la llengua literària en el «putrefacte» dialecte barceloní,

enlletgit de castellanismes; que haguessin expurgat de mallorquinismes la traducció de *Mireia* feta per Maria A. Salvà, que *quedar* no era un castellanisme, etc.; alguna part de raó hi havia en aquestes acusacions, però no tanta com volia el filòleg, que les exagerava, ressentit i obcecat, sobretot utilitzant un to aspre, agressiu i a voltes groller. Els cinc manifestos eren progressivament més virulents, i semblava que Alcover creixia més davant els seus contrincants. Això va provocar l'hostilitat dels seus col·legues i el distanciament dels intel·lectuals del Principat. Només pocs anys abans de la seva mort havia de venir la reconciliació amb Fabra, que mai no havia replicat als atacs del canonge.

Allò de què no podem dubtar és el seu amor pur, ardent, a la llengua, que el portà a desenvolupar una activitat frenètica en la difusió del català, ço que li valgué el títol d'*Apòstol de la llengua*. En entrar a col·laborar a *La Aurora*, la seva presència es va notar en la catalanització d'aquest periòdic. Ell va ser qui va predicar en català el sermó de la Conquesta de Mallorca a la seu de Palma, trencant així una tradició que havia consagrat el castellà en la commemoració de tal efemèride. A través del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1901-1926), de conferències o d'actes públics, feia proselitisme català: ara convidant els rossellonesos a acostar-se al català cispirenaic, ara intentant convèncer els valencians de parlar quotidianament la seva llengua i a servir-se'n també en actes formals, etc. Va ser aquest mateix amor l'únic títol que el va esperonar en l'organització del Congrés Internacional de la Llengua Catalana, concebut inicialment com a congrés de sintaxi, però convertit en Congrés de la Llengua per consell del catalanista alemany Bernhard Schädel. Es tractava d'una convenció multitudinària reunida no pas per a resoldre qüestions lingüístiques, sinó «per escitar, per encendre, per enardir la gent a favor de l'estudi d'aqueixes qüestions» (1908). Deu anys després de la publicació del primer volum del *Bolletí* (l'any 1910), Alcover recordava que l'organització d'aquell Congrés figurava entre una de les satisfaccions de la seva vida: les altres dues eren haver aconseguit que tres becaris —Barnils, Grieria i Montoliu—, estipendiats per la Diputació de Barcelona, haguessin anat a Alemanya per rebre una sòlida formació en filologia romànica, i, finalment, la fundació de la Secció Filològica i d'Expansió de la Llengua Catalana —així ho diu—, fets que considera tres «èxits de les nostres campanyes, però no que's deguin just a elles», referint-se probablement al paper de Schädel i al suport de Prat de la Riba.

Centrem-nos ara en la faceta de lingüista d'Alcover. És un fet que la passió per la llengua li va arribar a través de la literatura oral. Lector dels contes de Trueba, per mimetisme, va començar a recollir rondalles de boca del poble i les va redactar en castellà. El seu amic i futur bisbe, Josep Miralles, li va aconsellar que era més convenient per a l'ambientació presentar-les en la llengua del país. Així ho va fer. Tenia disset anys. Però, anys més tard, tot veient

que en les peces recollides apareixien mots arcaics i dialectals no enregistrats als diccionaris mallorquins publicats fins aleshores i que els materials lexicogràfics aplegats per Marià Aguiló romanien inèdits i sense expectatives de publicació, comença a pensar en la preparació del futur diccionari de la llengua catalana.

Els seus primers mestres van ser Tomàs Fortesa, autor d'una important *Gramàtica de la llengua catalana*, de fet una gramàtica històrica, que es feia ressò dels principis de la lingüística romànica establerts pel fundador d'aquesta disciplina, Friedrich Diez, i Marià Aguiló (1825-1897), al qual Alcover, als vint-i-un anys, ja havia escrit una carta on li deia que patia de «mal de mallorquí»; de fet, aquell l'arribà a considerar com el seu continuador. Un any abans, el jove Alcover ja havia estat guardonat amb mitja unça d'or, en un certamen organitzat per la revista *L'Ignorància*, per un treball sobre *Mostra de diccionari mallorquí: anar, dur y fer*, completat amb dues col·laboracions més. La dèria lexicogràfica havia germinat ben d'hora en el seu esperit i en la seva voluntat. Serà més tard, però, a prop dels quaranta anys, quan es posa al capdavant de la gran empresa del *Diccionari*. Conscient de la seva precària formació filològica, decideix aprendre alemany —no en tenia prou amb el francès— i visitar les universitats europees davanteres en filologia romànica. I és així com el 1907, el 1912 i el 1913 realitza viatges d'estudi, «eixides» en deia ell, a Alemanya, bressol d'aquella disciplina, on es posa en contacte amb els romanistes més rellevants del moment. La relació més estreta va ser amb Schädell, amb qui va fer diverses enquestes pel Pirineu, i Meyer-Lübke, autor d'un diccionari i una gramàtica històrica romànica que van fer època; tots dos es desplaçaren a Mallorca per a impartir un curs de dialectologia i lexicografia al col·laborador d'Alcover, Francesc de B. Moll.

Alcover és bàsicament un dialectòleg. El fet d'haver recorregut pam a pam tota la geografia dels Països Catalans i conèixer les seves varietats dialectals *in situ*, directament, li forní una preparació que ningú aleshores no posseïa. El 1900 feia la primera «eixida» a la Catalunya Vella, i encara el 1928 feia enquesta a Palma. «Viatger de mots», com ell deia, aconseguí un bagatge impressionant de dades directes referents a la nostra llengua històrica o conjunt de dialectes. Tant és així que el seu llarg article, de cent deu pàgines, *Una mica de dialectologia catalana* (BDLLC, 1908-1909), meticulosa recensió dels tractats de Morel-Fatio i Saroihandy publicats al *Grundriss der romanischen Philologie* de Gröber, constitueix, per Meyer-Lübke, la fundació de la dialectologia catalana. I tot amb l'objectiu d'elaborar un gran diccionari on, juntament amb la llengua antiga, tenia un paper essencial la recollida dels parlars vivents.

Les «eixides» alcoverianes donaven una visió global de l'aspecte diatòpic de la llengua, que permetia traçar unes àrees lèxiques interessants, amb un valor aproximatiu, que donaren al *Diccionari* un valor complementari d'atles lingüístic. Però era evident que aquelles enquestes del director de l'obra havien

d'anar acompanyades, com ell mateix propugnava (1906), de recerques més denses i intenses en cada àrea dialectal; alguns corresponents, que Alcover qualifica de «notables», realitzaven aquesta tasca, reconeguda pel filòleg en el seu *Pertret* bibliogràfic (1915), la primera gran contribució en aquest gènere: Camil Albareda contribueix al vocabulari de Vic amb 2.450 mots, mossèn Josep Alborà al de Bigues del Vallès amb 2.990, etc.

El canonge filòleg anota meticulosament una gran quantitat de trets fonètics, morfològics, sintàctics i lèxics en les seves llibretes. A partir d'un esbós de qüestionari (-r final articulada o no, o molt o poc oberta, [ʃ] o [tʃ] inicials, [j] o [ʝ] intervocàlics, etc.), transcriu les respostes fonèticament, i ho fa amb finesa i precisió: així, a Granollers la [ɛ] de *cel* és tan oberta com a Mallorca, però ho és poc en els diminutius en -et, -eta, «casi [e]»; hi registra l'ensordiment de palatal del tipus *fetxe*, *metxe*, ço que confirma l'antiguitat del fenomen i l'absència d'influx castellà (com ha demostrat Lídia Pons per a Barberà del Vallès); dóna compte de les alternances *cavalls*, *cavallx*; pren nota del verb *apellar* 'cridar (les gallines)'; a Caldes de Malavella sent encara *llur* (*pena*) i *ab* (*ell*); marca les variants socials (*mellor* 'millor' és propi dels «avis», *cotre* 'quatre', *igol* 'igual', dels pagesos), etc. (Perea, 1998). En la redacció del resultat de les seves recerques s'hi observa adesiara una osmosi del lèxic col·loquial propi, alcoverià, cap al científic (*endardellar*, *engirgolar*, *engarbullar*), ostensible especialment en les cròniques de les seves eixides, riques d'observacions dialectals («*espipellades* en el dialecte d'Alacant», «*ventim granat* an el dialecte xativench», etc.).

Quant al mètode de realització de l'enquesta, Alcover creia que aquesta s'havia de fer amb un grup d'informants; en certa manera es garantia així la bondat de la informació, és a dir, la resposta registrada no era una variant idiolèctica o una confusió de l'informant. Els subjectes eren dones, homes (especialment capellans i frares del lloc) i sobretot nens, nenes i adolescents. L'atreia la flexió verbal, com veurem, però també el lèxic. No manquen en la seva bibliografia treballs de caràcter onomasiològic entorn d'un camp semàntic, com el dels mobles d'un casal, els senyals del ramat, les peces del vestit d'una pagesa, el bestiar cabrum i de llana, etc. Com que és evident el caràcter interdisciplinari de la dialectologia, tant en sincronia com en diacronia, és obvi que cal conèixer, juntament amb els noms, els referents del món animal, de la flora, dels minerals, dels fenòmens atmosfèrics; per això, en el seu *Pertret* bibliogràfic, elenca un seguit d'obres d'aquesta naturalesa.

Les satisfaccions científiques del treball de camp són immenses, però els contratemps no hi manquen: fer un viatge llarguíssim, de vuit o deu hores a llong de mules, passant per camins anfractuosos, «pel cantell de l'abisme»; no trobar posada o haver de dormir a terra; sofrir una pujada de febre o una afoonia aguda durant la campanya; patir per una maleta extraviada amb el treball dialectològic de setmanes; aguantar el sol juliolenc, abusador, de Silla; su-

portar la susceptibilitat de l'estanquera creient que l'enquestador es reia d'ella o sofrir la indocilitat d'allots entremaliats que no s'acomoden al «joc de preguntes i repreguntes»... Però les satisfaccions científiques, com deia, i morals compensen amb escriure les adversitats davant les llibretes farcides d'informació que provoquen l'emoció a causa d'un mot nou, un arcaisme arraconat, un sistema fonètic innovador, o, simplement, constatant la plena unitat de la llengua; també resulta reconfortant el contacte càlid, humà, cordial, amb la major part de pagesos, menestrals i mariners que han abocat, liberals, el tresor lingüístic del qual el lingüista esdevé dipositari.

S'hi afegeix encara, de passada, el gaudi de la contemplació d'un paisatge natural (com el de l'entrada en vaixell al port d'Eivissa), d'un monument artístic (com la portalada romànica d'Agramunt davant la qual Alcover restà extasiat una nit de lluna) o d'un efecte sonor (com el so de les campanes en el marc incomparable de Sant Martí de Canigó).

A més d'assenyar les bases de la dialectologia catalana amb l'obra esmentada (*Una mica de dialectologia catalana*), Alcover es va ocupar de les característiques de la llengua antiga, tot insistint en la gran homogeneïtat de la llengua medieval escrita i la dificultat, per tant, de distingir un text lleidatà d'un altre de rossellonès, valencià o mallorquí. La llengua parlada, en canvi, sí que presentava diferències, algunes vegades reflectides en el codi escrit (com la /ə/ tònica representada per *a*: *nagre* 'negre'); diferències que factors polítics, geogràfics, socials i interns havien d'incrementar, com en totes les llengües, donant lloc als dialectes que Alcover va intentar classificar; després dels esbossos de 1902 i de 1918, el 1926, xop d'experiència dialectològica, fa una tercera proposta de caràcter qualitatiu, basada en la isoglossa de la desinència de primera persona del present d'indicatiu, completada per a delimitar el valencià del nord-occidental amb la isoglossa de la desinència d'imperfet de subjuntiu en *-ara*, *-era*, *-ira* / *-às* (*-és*), *-és*, *-ís*, classificació que, en línies generals, continua amb vigència: 1) rossellonès («o pirinenc oriental»): *canti*; 2) central («oriental»): *cantu*; 3) nord-occidental («occidental»): *canto*, *cantés* (*-às*); 4) valencià: *cante*, *cantara*; 5) balear: *cant*; 6) alguerès: *cant*. Alcover insisteix en la comunitat de trets del valencià i el català nord-occidental.

Expert en el coneixement dels nostres parlars vius, era lògic que figurés en la preparació futura de l'*Atlas lingüístic de Catalunya* (1913), juntament amb mossèn Griera, un dels pensionats per la Diputació, que havia seguit cursos a París amb Gilliéron, fundador de la geolingüística. Ben aviat sorgiren diferències entre els dos eclesiàstics filòlegs: els separaven el mètode, el temperament i el rang jeràrquic. Alcover defensava l'enquesta amb diversos informadors, un qüestionari il·lustrat amb dibuixos i enriquit amb el nom científic de les plantes i dels animals, i un sistema de transcripció fonètica adaptat a la peculiaritat del català, i Griera no hi estava d'acord. Sumeu a tot això que Alcover no rebés les llibretes del qüestionari i tindreu el motiu per a la separa-

ció de l'obra; i, així, el canonge deixava llibertat a Griera per a continuar sol la realització de l'obra. El mateix dia 2 de juliol de 1917, quan la Secció Filològica adreçava al canonge manacorí un llarg escrit on li demanava que renunciés a la presidència de la Secció per les seves reiterades absències i l'actitud discrepant d'aquesta, ostensible en els seus escrits i davant la qual protestà (23.11.1917) «de la manera més formal i solemne del procediment irregular que heu seguit amb mi», el mateix dia, mossèn Alcover escrivia una postal a P. Fabra, des d'Eivissa, en què renunciava a la col·laboració a l'*Atles*: en cinc dies d'enquesta només havia obtingut 1.200 respostes de les 2.890 del qüestionari, i tenia un «cansament d'esperit» i un sentiment de «repugnància, d'avorriment», sobretot a causa de les divergències de criteri amb mossèn Griera, que considerava equivocat.

En la missiva esmentada, Alcover al·ludia a uns altres treballs peremptoris que podria fer o completar, alliberat de les feines de l'*Atles*, com el de la flexió verbal. Es tracta de cent quaranta-nou enquestes fetes per Alcover a poblacions de tot el domini, ordenades després i publicades per Moll en forma de llistes, que es poden transformar fàcilment en mapes, que donen compte de la variació flexiva verbal, una obra única en el seu gènere que pocs països poden vantar-se de posseir; Pilar Perea, del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, a través d'un programa de recerca de l'Institut en prepara una nova edició amb materials inèdits i processament de dades, que es completarà amb un CD-ROM.

Què pensava Alcover de la llengua històrica, de la llengua literària, de la unitat de la llengua? No hi ha dubte que tenia una idea clara sobre la nacionalitat catalana. Diu el 1908:

¿Ho som nosaltres una nacionalitat, diferent de la castellana, de la gallega, de la vasca? I prou que ho som, per més que qualcú, sol de sentir-ho, tregui foc p'els caxals, i mos tiri carrerons de llamps i pestes, que, gràcies a Déu, no mos tocarán ni un fil de roba, perquè mos abriga una corassa incontrastable: la fonda convicció del nostre dret i la seguretat del nostre triomf definitiu. Prou que ho som una nacionalitat; en tenim tots els símptomes, distintius i caràcters. Tenim l'idioma (Alcover, 1983, 19).

Paraules xopes d'actualitat. Una nacionalitat vertebrada en la llengua i recolzada en drets indiscutibles. Una nacionalitat, però, que molesta, indigna, fa enrabiari la resta de l'Estat, tributari d'un monolingüisme empredreït:

¿Qui no sap qu'axò que'n diuen català, rossellonès, mallorquí, menorquí, eyvissenc, valencià, tortosí, pallarès, alicantí, no són més que modalitats diferents d'un mateix i únic idioma, que'l poreu anomenar com volgueu, mentre no fassiu la toxarrudesa de negarli la egzistència, que, després de tot, la tindrà, tant si la hi negau com si la hi regonexeu?

Per si fos poc, el mot *pàtria* brota més d'un cop de la seva ploma; escoltem el que escriu en el seu dietari el 1906 en el monestir de Ripoll:

¡Prou que me som embadalit una bona estona davant la inefable portalada i pòrtic de la basílica! ¡Prou que hi som entrat, ple de respecte i de veneració i he recorregudes devotíssimament les cinc naus i el creuer amb les set àbsides...! ¡Què de viva i d'intensa la sent un, la Pàtria, dins aqueixa excelsa basílica!

Quant al nom de la llengua, rebutja el de *llemosí*, que en realitat és un dialecte de l'occità, per defensar el de *català*. Si més tard va canviar el títol del diccionari pel de *Diccionari català-valencià-balear*, va ser simplement per oportunisme, per captar l'adhesió dels parlants de les Balears i el País Valencià. Però el nom originari fou mantingut al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, i el nou no modificava gens la concepció d'unitat de la llengua del nostre filòleg. És interessant de constatar en aquest propòsit que, fora de les *Rondaies*, Alcover sempre usava l'article literari, fins i tot en la correspondència familiar; i que, a través de les *Rondaies*, es pot comprovar com molts de mots, considerats catalans del Principat pels gonellistes (*caldre, gaubança, enuig, consirós, muller, vaixell*, etc.), eren de ple ús a la Mallorca de principis de segle.

Respecte a l'origen del català, qualche punt de la seva doctrina esdevé vulnerable, com quan considera que la nostra llengua, en la seva fase antiga, formava part de la llengua d'oc, una varietat que se sumava a les altres varietats dialectals de l'occità (provençal, llemosí, montpellerenc, tolosà, etc.), i, per això, inclou tractats occitans en el seu *Pertret* bibliogràfic (1915). Ara bé, després de l'època antiga, Alcover la declara llengua autònoma, formada de dialectes, llengua *pròpia* —així ho diu— que el temps i les contingències adverses de la història han mestallat de forasterismes o que molts parlants han abdicat per llur influència. Remarquem l'ús de l'expressió *llengua pròpia*, tan útil i tan actual, en un text de 1902. Per això, exhorta els rossellonesos i especialment els valencians a no abandonar la seva llengua (el seu francès o castellà provoca somriures maliciosos), a parlar-la en família i en actes formals, a expurgar-la d'elements espuris. Diu als rossellonesos que s'acostin al català cispirenaic, discrepant d'Amades i acceptant el punt de vista de Josep S. Pons, que deia: «Tenim una reserva, una mina natural, el català d'Espanya» (Alcover, 1915, p. 21). Als valencians els explica que, si parlen valencià, és perquè famílies de Lleida anaren a colonitzar aquelles terres des del segle XIII, aspecte avui reforçat amb nova documentació; que, si no volen dir-li *català*, que no l'hi diguin, però que no neguin una realitat lingüística evident.

Pel que fa a la relació entre llengua històrica, o conjunt de dialectes, i llengua literària, sembla que Alcover no tenia les idees clares del tot, o almenys no eren pragmàtiques. Quin ha de ser el model de llengua escrita, de llengua

literària? Per ell, no ha de basar-se «amb el català adulterat, corromput i mutilat que's parla actualment a les grans poblacions, sinó amb el català que viu encara, gràcies a Deu, a n-aquelles regions mes allunyades y eczentes de la maleïda influencia castellana y prenint com a norma nostres grans escriptors dels sigles XIV, XV i XVI» (1902; *ap.* Alcover, 1983, p. 105-106). Alcover és contrari a una alternativa monodialectal, a una proposta uniforme com a l'època medieval, i es decanta per una alternativa plural: no s'ha d'imposar una varietat a les altres, perquè cap d'aquestes —diu— no es voldria sacrificar; totes han de tenir la mateixa categoria, sense voler-ne fer una de senyora i esclaves les altres. Pensa en el sànscrit, en el grec i en la llengua d'oc i d'oïl dels segles XI, XII i XIII (1902; *ap.* Alcover, 1983, p. 139). Les tres grans comarques catalanes han de prendre part en la fixació de la llengua literària, que no s'ha de basar en el barceloní, dialecte «putrefacte», «mestayat i sollat de castellanisme» (1918; *ap.* Massot, 1985, p. 157-158), «que invaeix els altres dialectes, sobretot els veïns, amenassant la vida de tots» (1918; *ap.* Alcover, 1983, p. 36).

Malgrat aquesta concepció, Alcover va acceptar les normes de 1913, això sí, de cap de dent pel que fa a algunes qüestions. Aviat va enfrontar-se amb el dissident Jaume Collell, i fins i tot va defensar la grafia de *i* llatina en comptes de *y* contra certs discrepans. El 1915 va publicar un fulletó on reproduïa les normes oficials aprovades, complementades amb unes *Normes especials pels escriptors balears* (p. 14-22). Diu en nota: «Aquestes són exclusivament nostres, sensa que l'Institut d'Estudis Catalans hi tenga art ni part» (p. 14). Tot i que sura un respecte general per les propostes de l'Institut, Alcover va, ortogràficament, al seu bell aire tant en el text mateix (*aczentuaran, sensa*) com en algunes normes baleariques, que no tenen en compte el conjunt illenc (*ature't* i no *atura't*), presenten varietat de formes per a un mateix element (*ho, hu*) i exhibeixen diacrítics innecessaris (paral·lelament a *cel·la*, proposta de *des-suar* i *ser-ra*, amb punt volat) que no crec que mai s'apliquessin. La veritat és que Alcover no era gaire sistemàtic en el seu sistema ortogràfic, ple de fluctuacions. Arran del trencament amb l'Institut, amb els successius cinc virulents manifestos contra la docta corporació, restarà consagrada durant uns quants anys la secessió ortogràfica, reflectida en els primers volums del *Diccionari* (*poch, ab, y, dirles*, etc.). Afortunadament, Moll obtingué l'autorització d'Alcover, poc abans de morir aquest, de publicar una *Ortografia mallorquina* (1931) d'acord amb les normes de l'Institut, i, després del seu traspàs (1932), a partir de la *c*, el diccionari ja aparegué amb l'ortografia unitària.

Així, doncs, les idees d'Alcover sobre la llengua literària eren: 1) que la qüestió de l'ortografia era secundària i que aquesta convenia que s'acostés a la fonètica; ara bé, una llengua estàndard, una llengua de cultura ha de començar per una ortografia uniforme que faciliti la comunicació entre els parlants cultes; 2) que, segons ell, la uniformitat era pròpia de llengües com el

francès o el castellà, afaïçonades per acadèmies, mentre que, en el cas del català, la llengua literària havia de partir del respecte a les varietats dialectals amb un pla de coordinació i no de subordinació, netejant-les de forasterismes i bevent en els clàssics, i que només s'havia d'imposar una sobre les altres d'una manera natural. Ara bé: sembla que Alcover no tenia present les diferències entre llengua parlada i llengua escrita, entre dialectes i llengua literària o estàndard. El reny adreçat a Llorenç Riber pel seu acostament a les normes és ben significatiu: «La vostra mareta, modesta i humil campanetera, Mn. Riber, era un guia més segur en matèria de llengua que no En Fabra!» (1918). La llengua històrica (els dialectes) tendeix a la disgregació; la llengua literària, estàndard, tendeix a la unificació. La primera s'aprèn en família, al carrer; la segona, a l'escola, en els llibres. Totes dues són cares d'una mateixa moneda, i, per tant, es complementen. La llengua històrica catalana es realitza mediatament a través d'un parlant mallorquí, balear o barceloní que en el seu àmbit geogràfic i per tradició se serveix de la seva modalitat per a actes informals; per als formals, ha de disposar d'un registre més alt, amb participació dialectal variable, incorporació de cultismes i tecnicismes per tal de poder expressar conceptes abstractes i les necessitats de la vida moderna; un registre del qual hem estat privats durant molts anys i que ha ocupat el castellà (o el francès o l'italià). Tot i que algun punt de raó assistia Alcover a causa de posicions centralistes dels col·legues, cal reconèixer que no sé on seríem avui si s'hagués arribat a posar en pràctica la seva proposta. Les paraules pronunciades per Fabra als Jocs Florals de Mataró (1928) semblen directament adreçades a rebatre una tal concepció de la llengua literària:

També és incontestable que convenia d'enriquir i envigorir la llengua escrita amb les aportacions dels dialectes. Per això s'havia de veure amb joia que cada escriptor es complagués a usar en els seus escrits el major nombre de paraules i expressions pròpies del seu parlar regional. Això no podia perjudicar gens la unitat de la llengua escrita si era practicat per veritables literats, que tinguessin un concepte just del que és una llengua literària: cadascun d'ells, dins d'una morfologia una i una sintaxi una, ens faria ofrena de les paraules i expressions aportades pels escriptors de les altres contrades catalanes. Però això és tot diferent del que alguns pretenen, segons els quals cadascú hauria d'escriure exactament en el català de la seva regió, amb totes les seves particularitats morfològiques i sintàctiques: estranya manera de treballar per la restauració de la nostra llengua literària.

Superada l'alternativa unitarista de *L'Avenç*, Fabra va aplicar un criteri participatiu en el qual, tot i donar una certa prioritat al català central (la capitalitat, la demografia i la floració d'escriptors hi convidaven), va elaborar un model de llengua respectuós amb els grans dialectes, fet possible pel caràcter poc disgregat de la llengua catalana. A més, la Secció Filològica dels darrers

temps n'ha accentuat la participació, especialment en lèxic, i ha confegit un estàndard oral que fa de pont entre escriptura i oralitat, que, tot eliminant vulgarismes, localismes i contaminacions i respectant la idiosincràsia dels nostres parlars, els acosta més i els fa aptes per a una llengua de cultura.

En suma, si oblidem la seva proposta, caòtica perquè és massa plural, sobre la llengua literària i la seva hostilitat a l'Institut, manifestada de manera in-temperant i mordaç, ens quedem amb un Alcover enardit per un immens amor a la llengua i al país, que ens ha llegat una obra de rondallística de gran valor estilístic i dialectològic, que va ser el promotor d'iniciatives, campanyes i obres a favor de l'estudi i el redreçament del català, que amb la seva extensa obra dialectològica consagra els fonaments d'aquesta disciplina i que, amb entusiasme i generositat, va promoure i posar les bases del *Diccionari català-valencià-balear*, obra que per la seva magnitud i qualitat marca una fita en el desenvolupament de la nostra lexicografia i la situa en un lloc privilegiat dins el concert de la romanística.

Bibliografia

- ALCOVER, Antoni M. *Pertret per una bibliografia filològica de la llengua*. Ciutat de Mallorca: Estampa d'Amengual i Muntaner, 1915.
- «Carta a Pompeu Fabra» (2 de juliol de 1917). Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans. [Inèdita]
- *Contarelles*. Vol. I. Palma de Mallorca: Moll, 1982. [Edició i pròleg de Josep A. Grimalt]
- *Doctrina sobre la llengua de les Balears i de València*. Mallorca: Moll, 1982. [Selecció comentada per Francesc de B. Moll]
- *Dietari de l'excursió filològica 1906*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983. [Edició a cura de Francesc de B. Moll]
- *Per la llengua*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983. Biblioteca Marian Aguiló, Secció de Filologia Catalana; 2. [A cura de Josep Massot i Muntaner]
- *Aplec de Rondaies mallorquines d'En Jordi d'es Racó*. Vol I. Mallorca: Moll, 1996. [Edició a cura de Josep A. Grimalt amb la col·laboració de Jaume Giscafrè]
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Normes ortogràfiques*. Ciutat de Mallorca, 1913. [Amb unes «Normes especials pels escriptors balears» signades per Antoni M. Alcover]
- JANER MANILA, Gabriel. *Com una rondalla. Els treballs i la vida de mossèn Alcover*. Palma: Moll, 1996.
- LLULL, Antoni. *El lèxic de mossèn Alcover*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, 1987. (Papers de sa Torre; 5)
- MASSOT I MUNTANER, Josep. *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.
- MOLL, Francesc de B. *Un home de combat (mossèn Alcover)*. Palma de Mallorca: Moll, 1962.

- *Epistolari de Pompeu Fabra a mossèn Antoni M. Alcover*. Tàrraga: Els Llibres d'Or, 1969.
- *Aspectes d'un home de combat (mossèn Antoni M. Alcover)*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983. (Textos i Estudis de Cultura Catalana; 6)
- PEREA, Pilar. *Recull de materials dialectals inèdits provinents d'una llibreta de camp d'Antoni M. Alcover*, 1998. [Treball inèdit]
- REQUESENS, Joan (1997): «L'epistolari de Jaume Collell a Antoni M. Alcover». A: MASSOT I MUNTANER, Josep [ed.]. *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny*. Vol. I. Barcelona: Universitat de Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p.165-187.